

Πρόλογος

Ο συγγραφέας, ο ψυχολόγος Γιάννης Κωνσταντινίδης, και ο εκδότης, ο παλαιότερος από την εποχή της ουτοπίας φίλος, μου κάνουν μεγάλη τιμή που με επέλεξαν να προλογίσω αυτό το βιβλίο.

Δεν διεκδικώ ειδικότητα στο θέμα. Στο βαθμό ωστόσο που εμπίπτει στη δημοσιογραφική αρμοδιότητα προσπαθώ πάντοτε να το κατανοήσω. Έτσι, πριν από είκοσι χρόνια με δύο εκτενή άρθρα στην "Καθημερινή", άρχισα να προσεγγίζω το φαινόμενο των λεγόμενων "ναρκωτικών ουσιών", τη χρήση, την εξάρτηση και κυρίως την παράδοξη και ραγδαία εξάπλωση που ακολούθησε. Δεν αναφέρομαι στην απεξάρτηση, παρ' όλο που είναι από τις κεντρικές φροντίδες αυτού του βιβλίου, γιατί σύντομα άρχισα να μην πιστεύω σ' αυτήν –όπως διαμορφώθηκε ως πολιτική πρακτική της εξουσίας– και με απασχολούσε μόνο σαν φαινόμενο κοινωνικής ηθικολογίας, μαζικό και άκρως υποκριτικό.

Έπειτα από εκείνα τα δύο άρθρα έγραψα και άλλα πολλά, πάντοτε στην "Καθημερινή". Τα θεωρητικά εφόδια που είχα τότε ήταν πενιχρά, παρ' όλο που είχε ήδη αναπτυχθεί πλούσια βιβλιογραφία, κυρίως αγγλόγλωσση, ίσως επειδή το αγγλοσαξονικό μοντέλο χρήσης, διάδοσης και καταστολής ήταν και μάλλον εξακολουθεί να είναι το πλέον εξελιγμένο και ώριμο. Η ελληνική βιβλιογραφία, πρωτότυπη ή μεταφρασμένη, ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Ελάχιστες ήταν και οι πληροφορίες που είχα, προερχόμενες από επαφές με εξαρτημένους χρήστες ηρωίνης. Από ενστικτώδη φόβο του αγνώστου, ουδέποτε είχα την περιέργεια να δοκιμάσω τη χρήση μιας από αυτές τις ουσίες και δεν έχω προσωπικές εμπειρίες από αυτή τη σύνθετη περιπέτεια, την ψυχική, πνευματική και σωματική, προπαντός όμως κοινωνική. Πάντοτε ωστόσο αισθάνομαι αλληλέγγυος με τους χρήστες, όχι γιατί τους θεωρώ "δυστυχισμένα θύματα" άξια συμπόνιας και συμπαράστασης, αλλά γιατί είναι διωκόμενοι και κοινωνικά αποδιοπομπαίοι. Όσο και αν φαίνεται παράδοξο σε μερικούς, η δίωξη της χρήσης και του χρήστη είναι στην ουσία δίωξη κατά του φρονήματος και παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Πριν από είκοσι-τριάντα χρόνια το μοντέλο χρήσης, εξάρτησης και καταστολής (τα βασικά στοιχεία που το συνθέτουν) βρισκόταν ακόμα στα πρώτα στάδια της διαμόρφωσής του. Ήταν απλό και σχεδόν πρωτόγονο και για τούτο εύκολο στην εμπειρική παρατήρηση. Εμπειρείχε ωστόσο, όλες τις τάσεις της μελλοντικής ανάπτυξής του, που το οδήγησαν στη σημερινή εξελιγμένη και σύνθετη μορφή: Στα τρία αρχικά συστατικά στοιχεία του μοντέλου (χρήση, εξάρτηση, καταστολή) προστέθηκε ένα τέταρτο που το έκανε πιο σύνθετο: η "θεραπεία"!

Στο ίδιο διάστημα ψηφίσθηκαν δύο ή τρεις νόμοι για τα "ναρκωτικά", οι οποίοι ασθμαίνοντας προσπαθούν να παρακολουθήσουν την καλπάζουσα εξέλιξη του μοντέλου και να εξισορροπήσουν μεταξύ καταστολής και θεραπείας την αθωότητα και την ενοχή, την οργή και την ανησυχία και τελικά την απόγνωση και την ελπίδα. Τρεις νόμοι εξίσου άχρηστοι ή και βλαβεροί και για πολλούς άλλους λόγους, αλλά και επειδή η εξέλιξη του μοντέλου είναι τόσο ραγδαία ώστε είναι αδύνατο να την παρακολουθήσουν και είναι πάντοτε παρωχημένοι. Κανένας δεν μπόρεσε να μας εξηγήσει πειστικά από πού απορρέει η ποινική ευθύνη και το ποινικό αδίκημα. Και το σημαντικότερο: Οι κατασταλτικοί νόμοι είναι το φύλλο συκής που καλύπτει το γυμνό κορμί μας. Κατά τα άλλα ούτε κατά κεραία ανέστειλαν τη ραγδαία διάδοση των "ναρκωτικών ουσιών". Από πρακτικής πλευράς αυτό θα ήταν αρκετό για να σκεφτούμε κάτι άλλο, διαφορετικό από την καταστολή, αφού η τελευταία, στην Ελλάδα και σε ολόκληρο τον κόσμο αποδεδειγμένα απέτυχε.

Ο Γιάννης Κωνσταντινίδης χρησιμοποιεί τον όρο "ψυχοδραστικές ουσίες" αντί του οπωσδήποτε παραπλανητικού "ναρκωτικές ουσίες". Εννοεί τις ουσίες, η χρήση των οποίων μεταβάλλει την ψυχική διάθεση, γνωστές από τότε που είναι γνωστή και η παρουσία μας στον

πλανήτη. Ορθά παρατηρεί ότι ψυχοδραστικές ουσίες υπάρχουν πολλές, άλλες νόμιμες, όπως είναι ο καπνός και το αλκοόλ, και άλλες παράνομες.

Ο άλλος όρος αυτού του προλόγου, που απαιτεί αποσαφήνιση, είναι το "μοντέλο χρήσης" ψυχοδραστικών ουσιών και, κατ' αρχήν, ορίζεται από το μέγεθος που έλαβε η χρήση ψυχοδραστικών ουσιών σε συγκεκριμένη χώρα και εποχή. Η πλευρά αυτή ενδιαφέρει τις στατιστικές υπηρεσίες που παρακολουθούν το φαινόμενο στο σύνολο και στα επιμέρους μεγέθη, στοιχεία απαραίτητα για την κατανόησή του.

Από νωρίς ωστόσο παρατηρήθηκε και από νωρίς επίσης ξεχάστηκε ότι η ποσοτική εξέλιξη της χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών είναι, ακριβώς ή περίπου, αντίστοιχη με την καπιταλιστική ανάπτυξη! Στο αφετηριακό και θεμελιώδες ερώτημα, γιατί συνεχώς και περισσότεροι νέοι άνθρωποι στρέφονται στη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών, η πρώτη, εύκολη και μάλλον κυνική απάντηση είναι ότι διαθέτουν συνεχώς και περισσότερα χρήματα! Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με την κατανάλωση πολλών άλλων άχρηστων και βλαβερών ουσιών που το έξυπνο μάρκετινγκ καταφέρνει να τις διοχετεύει στην αγορά με εντυπωσιακή εμφάνιση, φανταχτερά ονόματα και μυστηριώδης ιδιότητες. Η κατανάλωση ψυχοδραστικών ουσιών δεν ήταν δυνατό να ξεφύγει από το γενικό μοντέλο κατανάλωσης, πρώτη κινητήρια δύναμη της "ανάπτυξης".

Το συμπέρασμα αυτό φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από την παρατήρηση ότι η κατανάλωση ψυχοδραστικών ουσιών κατανέμεται μεταξύ των διαφόρων χωρών ή περιοχών κατά είδος και ανάλογα με την "αγοραστική δύναμη" της καθεμιάς. Άλλωστε το μάρκετινγκ γενικά, όταν αναφέρεται στην "αγορά", εννοεί τα διαθέσιμα χρηματικά μέσα. Έτσι, οι ακριβές ψυχοδραστικές ουσίες, η ηρωίνη και η κοκαΐνη παράγονται μεν στο φτωχό Τρίτο Κόσμο, προωθούνται όμως στην εύπορη Δύση, και αυτός φαίνεται να είναι ο κυριότερος λόγος που στις αναπτυσσόμενες χώρες της Δύσης έχουμε και τα πλέον αναπτυσσόμενα μοντέλα κατανάλωσης ψυχοδραστικών ουσιών. Ο φτωχός Τρίτος Κόσμος χαρακτηρίζεται από τη μαζική κατανάλωση ινδικής κάνναβης ή οπιούχων σε φυσική ή ημικατεργασμένη μορφή. Το δρόμο αυτό ακολούθησε και η Ελλάδα και είναι μία από τις αιτίες που εδραιώθηκε η αντίληψη ότι η ινδική κάνναβη λόγω των φυσικών ιδιοτήτων της οδηγεί λογικά και αναπότρεπτα στη χρήση ηρωίνης και κοκαΐνης. Μπορεί, βέβαια, να οδηγήσει στην ηρωίνη και κοκαΐνη αλλά όχι λόγω των φυσικών ιδιοτήτων της. Περισσότερο γιατί συνδέει το χρήστη με το συνολικό μάρκετινγκ ψυχοδραστικών ουσιών και τον εξαρτά από αυτό.

Όσο αληθοφανής και αν φαντάζει αυτή η προσέγγιση, δεν παύει να είναι εύκολη και μάλλον επιφανειακή. Έχει όμως δύο αρετές: Η πρώτη είναι ότι οι ποσοτικές παρατηρήσεις από τις οποίες κυρίως πηγάζει κάνουν το φαινόμενο μετρήσιμο και άρα αντικείμενο επιστημονικής έρευνας. Η δεύτερη αρετή είναι ότι κατ' αρχήν θεωρεί τη διάδοση των ψυχοδραστικών ουσιών αποτέλεσμα καλά οργανωμένου διεθνούς μάρκετινγκ, που σε τζίρο ίσως ανταγωνίζεται το μάρκετινγκ των οπλικών συστημάτων, με το οποίο συχνά συνεργάζεται.

Ωστόσο, το κυρίαρχο μοντέλο "ανάπτυξης", στο οποίο φαίνεται να αντιστοιχεί η κατανάλωση ψυχοδραστικών ουσιών δεν είναι απλώς οικονομικό σύστημα με μετρήσιμες ποσότητες. Είναι ολόκληρος πολιτισμός με μορφές σκέψης και ζωής, με αντίρροπα πεδία ιδεών και συναισθημάτων, με ισχυρές τάσεις κοινωνικότητας και ταυτόχρονα αποξένωσης, όπου "οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων έχουν αντικατασταθεί με τις σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων". Σ' αυτό το πλαίσιο η χρήση ψυχοδραστικών ουσιών και η ραγδαία διάδοσή της είναι γεγονότα καινοφανή, δεν έχουν ανάλογο παρελθόν. Στην ουσία είναι πολλά προβλήματα μαζί που διασταυρώνονται σ' ένα κοινό σημείο: Στον διάχυτο φόβο και την αβεβαιότητα, συναισθήματα ταυτόχρονα ατομικά και συλλογικά, ότι εντελώς παράλογα θα έρθει κάτι απ' έξω, ο Κίνγκ-Κόνγκ, ο Μπιν Λάντεν ή η "παγκοσμιοποίηση", και θα καταστρέψουν αυτό που θεωρούμε δημιούργημά μας, αλλά ταυτόχρονα είμαστε και δημιούργημά του.

Δεν θα ήθελα να τελειώσω αυτό το σημείωμα χωρίς συγκεκριμένη και σαφή αναφορά στην ανάγκη να αποποινικοποιηθεί και ταυτόχρονα να απο-ηθικοποιηθεί η χρήση ψυχοδραστικών ουσιών, να αφεθεί ελεύθερη τόσο η χρήση όσο και η διακίνηση. Η κοινωνία θα ισορροπήσει στην

κατανάλωση ψυχοδραστικών ουσιών –όπως ισορρόπησε και με την κατανάλωση αλκοόλ– μόνο όταν παύσει η απαγόρευση να πριμοδοτεί το επικερδές μάρκετινγκ. Αυτή είναι και η θέση του Γιάννη Κωνσταντινίδη, ήδη από την εισαγωγή αυτού του βιβλίου. Δεν είναι η λύση του προβλήματος – είναι, όμως, η βασική προϋπόθεση για τη λύση...

Αντώνης Καρκαγιάννης